

СТЕФАН НЕМАЊА - Биографски подаци

Стефан Немања (понекад *Стеван*, црсл. Стѣфанъ; око 1113 - 13. фебруар 1199) је био велики жупан Рашке, родоначелник владарске династије Немањића и творац моћне српске државе у средњем веку.

Сматра се једним од најзначајнијих српских владара, а заједно са сином Светим Савом Српским, једним од утемељивача Српске православне цркве, која Стефана Немању слави као **Светог Симеона Мироточивог**. Доба његове владавине представља преломни период у историји и култури Срба.

Као најмлађи син властелина Завиде, збацио је између 1166. и 1168. године свог најстаријег брата Тихомира и врховну власт Византије. Поред брата Тихомира имао је још два брата Мирослава и Страцимира. Након пропасти антивизантијске коалиције, у којој је учествовао, 1172. године, Немања I се предао византијском цару Манојлу I Комнину (1143—1180) и признао га за свог суверена. После цареве смрти 1180. започео је нападе на византијску територију и завршио ширење своје власти на околне српске области (Косово, Зета, Травунија, Захумље и Неретљанска област), осим Босне. Његова експанзија је окончана поразом на Морави 1190. године, након чега је Рашка симболично постала византијски вазал, али је Немањи признат већи део дотадашњих освајања.

На унутрашњем плану, окренуо се учвршћивању власти у земљи. Сазвао је сабор против богумила у Рашкој, након чега се, уз помоћ војске, сурово обрачунао са следбеницима овог учења, које је сматрано јеретичким. На међународном плану српски велики жупан је био одан вазал Манојлу Комнину од 1172. године, шаљући му помоћне војне одреде који су учествовали и у бици код Мириокефалона (1176). године, али после смрти цара Манојла I (1180), велики жупан се одметнуо и улазио је у велике савезе против Византије. Послао је своје посланике чак у Нирнберг 1188. на преговоре са светим римским царем Фридрихом I Барбаросом (1155—1190).

У уметности, његову владавину карактерише почетак подизања монументалних владарских задужбина, као и појава аутентичног српског стила у сакралној архитектури, познатог као *Рашки стил*, за чији почетак се узима његово подизање манастира Ђурђеви Ступови. Поред њега, Немања је подигао и обновио читав низ цркава и манастира, међу којима треба истаћи манастире: Студеницу (коју је подигао себи као маузолеј) и Хиландар, који је обновио из темеља са сином Савом 1198. године.

Повукао се са власти и замонашио на сабору 1196, а за свог наследника је одредио средњег сина Стефана Првовенчаног (велики жупан 1196—1217, краљ 1217 — 1228), у договору са византијским царем Алексијем III (1195—1203), чијом ћерком Евдокијом је Стефан био ожењен. Преминуо је као **монах Симеон** у манастиру Хиландар, а његове мошти су 1208. године пренете у манастир Студеницу, у коме се и данас налазе.

Порекло и породица

Стефан Немања је био четврти и најмлађи син српског властелина Завиде који је био у родбинским везама са династијама које су у то доба владале Рашком (са Вукановићима по мушкој линији) и краљевином Дукљом (са Војислављевићима по женској линији). О Завидином животу и тим родбинским везама нема много поузданих

података, али се на основу Немањиног житија може закључити да се он због сукоба са рођацима и борбе око власти у Рашкој, склонио у краљевину Зету.

Остале детаље Завидиног животописа могуће је реконструисати само помоћу хипотеза. У науци се живо расправљало о идентитету Завидиног оца. Тако је Љубомир Ковачевић (1900), као и Тибор Живковић (2006), претпоставио да је Завидин отац био велики жупан Вукан, док је по Станоју Станојевићу (1930) то био Вуканов синовац, Стефан Вукан. Поред ове две уверљиве замисли постоје и друге. Тако су пољски историчар Јан Лесни и енглески Џон Фајн замислили да је Завидин отац био Урош I.

Осим Немање, Завида је имао још деце:

- Тихомира, владао као велики жупан Рашке (1163.^[8]-(1166) 1168), живео (? - 1169.).
- Страцимира, управљао областима око Западне Мораве (1163-(1166) 1168, 1169-?), живео (?-после 25. децембра 1189.)
- Мирослава, управљао Захумљем (1163-(1166) 1168, 1169-?), живео је до 1196. или 1199.
- Ћерку непознатог имена, удату за неког од Војислављевића, вероватно Градихну
- Војсладу, удату за Кулина, бана Босне

Био је ожењен племкињом Аном (у монаштву *Анастасија*), која је потомкиња бугарског цара Јована Владислава и са којом је имао можда шесторо деце:

- Вукана, кнеза и самозваног краља Зете (1196-1208), али и великог жупана Рашке (1202/03-1204/05), живео (?-1208);
- Стефана Првовенчаног, великог жупана Рашке (1196-1217) и краља Рашке (1217-1227), живео (?-1227);
- Растка, првог српског архиепископа Саву I (1219-1233), живео (1169-1236);
- Јефимију, удату за Манојла Дуку;
- Ћерку непознатог имена, удату за Тиха, управника Скопља, мајку Константина I Асена Тиха;
- Елена (Јован Асен I) и мајка цара Јован Асен II

Прилике у Рашкој у првој половини XII века

Током осме деценије 11. века, зетски краљ Бодин (1081-1101) је заузео Рашку и на власт довео жупане Марка и Вукана. У византијским изворима са краја XI и почетка XII века јавља се Вукан као главни и једини предводник српских напада на Византију, који се из Звечана спушта на Косово и угрожава византијски Липљан. Не зна се када је он умро, пошто византијски извори након тог периода ћуте о њему, али се сматра да се то десило између 1112. и 1115. године[1]. Након њега се, као рашки велики жупан, јавља његов братанац Урош I, који је водио офанзивну политику према Византији. Он се повезује са Мађарима и учествује у њиховом нападу на Византију (1127-1129), а почетком четврте деценије XII века удаје своју ћерку Јелену за угарског престолонаследника слепог Белу II (1131-1141). Она је имала утицаја на политику свога мужа, али и њеног сина и његовог наследника Гезе II (1141-1161), а на угарском двору се у том периоду налазио и један од Урошевих синова Белош, који је обављао високе државне послове као бан и палатин (управник двора).

Пре 1146. године, највероватније крајем 1145. године, Урош I умире, а власт преузима његов најстарији син Урош II. Он се повезује са Угарском, којом је тада владао његов

сестрић Геза II уз помоћ своје сестре и брата, покушава да се ослободи византијске врховне власти. Међутим, цар Манојло је 1149. године спалио Рас, а идуће године је на реци Тари (код Ваљева[1] или у Црној Гори) потукао српске снаге ојачане помоћним угарским одредима. Он је Уроша II приморао да поново призна византијску власт, као и после нове неуспешне побуне 1153. године. Уроша је 1155. године покушао да збаци са власти најмлађи син Уроша I Деса, али је остао на власти одлуком Манојла Комнина.

Рођење и младост

Немањин отац, Завида, је прогнан из Рашке током грађанског рата који је у њој вођен око власти међу Вукановићима. Немањино житије наводи да је тада био велики метеж и да су његовом оцу браћа му завишћу одузели земљу, што неки историчари тумаче да је Завида заправо био велики жупан Рашке, кога су сродници збацили са власти. Он се након тога склонио у Доклеју/Дукљу, у којој је рођен.

Током његовог прогона из Рашке, вероватно 1113. године у Рибници на Морачи (данашња Подгорица)[6], му се родио најмлађи син Немања. Крштен је у римокатоличкој цркви, по латинском обреду, који је био преовлађујући у тадашњој Дукљи, да би се по Завидином повратку у Рашку са породицом, Немања крстио по други пут, у епископалној цркви светих Петра и Павла у Расу (тадашњој престоници Рашке), по грчком обреду.

Навод Немањиног житија о Завидином повратку у Рашку се понекад преводи да му се отац вратио у столно место, а некад да му се отац вратио на столно место, услед чега неки аутори сматрају да се Завида вратио у Рашку као велики жупан. Не зна се са сигурношћу када се Завида вратио у Рашку, али је то вероватно било почетком треће деценије XII века, пошто се у Немањиним житијима наводи да је пунолетство стекао у Рашкој, мада има и другачијих мишљења о времену његовог повратка у Рашку (друга половина четврте деценије, пета деценија XII века).

Удеони кнез (до 1166. или 1168)

Када је одрастао, Немања је као удеони кнез добио на управу жупе Топлицу, Ибар, Расину и Реке односно области око Топлице, Ибра, Расине и Пусте Реке.

Вероватно у седмој деценији XII века, током припрема за један од похода против Мађара, или после неког од њих, византијски цар Манојло I Комнин (1143-1180) позвао је Немању у свој логор у Нишу. Првовенчани сусрет цара и Немање описује као веома срдчан:

„А кад га овај угледа, прими га с царском љубављу и пољуби га.”

Стефан Првовенчани, *„Житије светог Симеона“*

Том приликом Манојло I је Немањи доделио дворску титулу царског сана и жупу Дубочицу (око данашњег Лесковца) на управу, чиме је он постао директни царев вазал. Манојлови разлози за овај поступак нису познати, али је вероватно Немања изабран зато што је био најмлађи од четири брата, па самим тим и са најмање легитимитета да се укључи у борбу за положај великог жупана које су са прекидима трајале током последњих деценија, али и због тога што је владао областима које су се наслањале на правац *Via Militaris* који је ишао Моравском долином, због чега је Немања био у положају да одсече одступницу Византинцима у борби са Мађарима. Треба имати у виду да су Византинци и Мађари током прве половине XII века водили сталне борбе на

граници Панонске низије и Балканског полуострва, у којима су Рашки велики жупани били традиционални савезник краљевине Угарске. Због тога је Манојло уздизањем Немање, покушао да закомпликује прилике у Рашкој, али и да стицањем Немањине захвалности обезбеди себи леђа.

Током похода против Угарске исте године, Манојло се коначно обрачунава са Урошем II и уместо њега за новог великог жупана поставља Десу (1162—1163), обавезавши га да му врати област Дендру коју му је 1155. године дао на управу. Наредне године Манојло је у Нишу поново кренуо да окупља војску за напад на Угарску, у којој су се, везани вазалним обавезама, морали наћи и велики жупан Рашке Деса и кнез Немања. Пошто се Деса није појавио у Нишу са предвиђеним трупима, нити је цару вратио Дендру, а постојали су и извештаји да преговора са Мађарима и Немцима, Манојло је Десу позвао на одговорност у Ниш. Након тога је одведен у Цариград, а за новог великог жупана је Манојло поставио Тихомира (1163-(1166) 1168), најстаријег Немањиног брата. У успешним походима византијске војске против краљевине Мађарске током 1163. и 1164. године, заузети су Земун и већи број градова на обали Јадранског мора од Сплита до Бара, а у њиховим редовима, на челу својих одреда, највероватније се налазио и сам Немања. Нови византијски поход уследио је 1166. године, а у саставу трупа којима је командовао Андроник Контостефан били су и одреди српске коњице које је послао велики жупан Рашке. Ти одреди су учествовали у византијској победи код Сирмијума (данашње Сремска Митровица) која је одлучила исход рата, иако није дошло до територијалних промена.

Сукоби са браћом

Непосредно после добијања Дубочице, Немања почиње са градњом манастира светог Николе у Куршумлији и манастира посвећеног Богородици на ушћу Косанице у Топлицу. У његовим житијима се градња ових манастира наводи као разлог за незадовољство његове браће, која су му пребацивала да ради на своју руку, без њихове дозволе или барем договора са њима. На те примедбе Немања је одговорио:

„Браћо моја драга, како смо једнородни, нека не буде на гнев ово дело моје, које почех у Господу и доврших га. Ја га сврших, па, ако је добро, нека је мени, а ако је зло, нека опет буде мени.”

- Стефан Првовенчани, *„Житије светог Симеона“*

Међутим, прави разлог незадовољства Немањине браће је највероватније била Немањина претензија да уз помоћ Византије и подршку цркве, дође до титуле великог жупана. Он је покушао да се, уз подршку дела племства, домогне титуле великог жупана оптужујући Тихомира да води византофилску политику. На великом скупу рашке властеле, који је сазван тим поводом, Немања је са делом оних који су га подржали заробљен и затворен у пећини крај Раса. Његово заробљеништво је трајало релативно кратко, пошто су га његове присталице убрзо ослободиле, након чега је уз подршку властеле постао велики жупан Рашке и потиснуо браћу, која су побегла у Византију.

Око датирања његовог доласка на власт постоје неслагања, тако да једни смештају Немањину побуну на сабору у 1165. годину, а његово ослобођење и долазак на власт у 1166. годину, док су раније неки Немањину побуну на сабору смештају у 1167. годину (после Тихомировог слања одреда Византији 1166. године), а његово ослобођење и долазак на власт у 1168. годину. Извесно је, да је он између 1165. и 1168. године, као

најмлађи међу браћом, збацио најстаријег брата Тихомира, преузео власт, прогласио се великим жупаном и потиснуо из земље осталу браћу (Тихомира, Стацимира и Мирослава).

Немањина житија наводе да се избавио из тамнице тако што је обећао светом Ђорђу да ће подићи манастир у његову славу на врху брда које је једино могао видети из пећине, само ако га ослободи из тамнице. Светац му је помогао, према наводима хагиографија, а Немања му је у знак захвалности подигао манастир Ђурђеви Ступови (градња започета 1171. године).

Његова браћа су од Манојла добила војну подршку у покушају да поврате власт. Немањина житија наводе да је против њега послата велика најамничка војска у којој је поред Грка, било Франака и Турака. До битке је дошло 1168. године код Пантина, недалеко од Звечана и у њој су Немањине снаге успеле да потисну противника у Ситницу, у којој су се многи подавили док су се остали у неред у повукли са бојишта. У Ситници се удавио и његов брат Тихомир, а након битке Немања је признао врховну власт Византије, док га је Манојло прихватио као законитог владара Рашке. Касније се Немања измирио са браћом и оставио их на власти у њиховим удеоим кнежевинама.

Велики жупан (од 1166. или 1168. до 1196)

Рат са Византијом

Немања је 1170. године напао, византијског вазала, кнеза Зете Радослава и том приликом припојио својој земљи део тадашње Зете и Неретљанску област. Већ наредне године Манојло Комнин долази у сукоб са Млетачком републиком и по његовом наређењу бива 12.03. заплењена сва млетачка имовина на простору Византије. Као одговор на ово, из Венеције је покренута млетачка ратна флота са око 120 бродова ка византијским поседима. Борби против Византије прикључила се и краљевина Угарска, а подршку овом савезу давало је и Свето римско царство, са Фридрихом Барбаросом (1152-1190) на челу. У овај савез се 1172. године укључује и Немања, који отпочиње са ударима ка Котору, ометајући истовремено саобраћај кроз моравску долину (путни правац Београд-Браничево-Ниш). Међутим, исте године умире краљ Угарске Иштван III (1162-1172), после чега почињу сукоби око власти у самој Угарској, из којих као победник уз византијску помоћ 1173. године излази Манојлов кандидат Бела III (1173-1196). Непосредно након тога, млетачка војска током зимовању на острву Хиосу бива десеткована епидемијом, тако да Рашка остаје сама у борби против Византије. Манојло је одмах искористио повољан тренутак и сам се на челу војске упутио у Рашку. Пред надлазећом византијском војском, велики жупан Рашке се повукао у планине.

Заточеништво у Цариграду

Овај сукоб се окончао Немањиним предајом цару Манојлу. Он је једног дана гологлав, босоног, са одећом исцепаном до лаката, конопцем око врата и мачем на рукама ушао у византијски логор и изашао пред цара. Стигавши до Манојла Немања је пред њега пао нижице пружајући му свој мач, да са њим ради шта му је воља. Византијски цар је прихватио његову понизност, приставши на обнову вазалних обавеза и остављање Немање на положају великог жупана. Завршни део ове епизоде одиграо се у Цариграду, кроз који је бунтовни велики жупан Рашке проведен у Манојловој тријумфалној поворци.[8]. Током боравка у Цариграду, велики жупан Рашке је живео у

манастиру Богородице Евергетиде (у чију је славу по повратку у Рашку подигао манастир Богородице Добротворке (тзв. Студеница)).

Повратак у Рашку

Византијски цар Манојло Комнин је вратио Немању на положај великог жупана, а његовој браћи је потврдио њихове удеоне области - Страцимиру око Западне Мораве и Мирославу Захумље. По повратку у Рашку, Немања се окренуо учвршћивању централне власти, а Тихомировог сина и наследника Првослава је приморао да се одрекне владарских претензија у његову корист.

У складу са својим вазалним обавезама, Немања је редовно слао помоћне одреде у византијске војне походе. Тако су се и српске снаге нашле у саставу византијске војске коју су трупе Иконионског султаната до ногу потукле у бици код Мириокефалона 17. септембра 1176. године у кланцима Мале Азије. По речима Никите Хонијата, сам Манојло је овај страховит пораз упоредио са катастрофом код Манцикерта из 1071. године.

Византијски цар Манојло I Комнин умире 24. септембра 1180. године, након чега Византију захватају унутрашња превирања, у којима се за пар година смењује неколико владара, што доводи до великих промена на Балканском полуострву. Краљевина Угарска, Рашка и бановина Босна непосредно после Манојлове смрти прекидају вазалне односе са Византијом, а већ 1185. године на простору данашње Бугарске избила је побуна у којој је обновљена бугарска држава и створено тзв. друго бугарско царство. Многе вазалне државе у региону, међу којима и Рашка, тада се окрећу од слабе Византије према Папству.

Освајање Ниша, Косова и Метохије

Унутрашњу кризу у Византији први је искористио угарски краљ Бела III, који је током 1180. и 1181. године освојио Далмацију. Немања му се придружио 1183. године и они су заједно нападали на византијске поседе у Моравској долини и источно од ње. Током овог похода заузети су Београд, Браничево, Равно (данашња Ћуприја) и Ниш, а здружене снаге су продрле чак до Средеца (данашња Софија). Мађари су се након тога повукли из борби, док је Немања наставио офанзиву и заузео област нишавску до краја, Липљан, и Мораву (Биначка Морава), и звано Врање, призренску област и оба Полога до краја с међама својим.

Освајање Зете

После продора на југ и исток, Немања је напао византијског вазала, кнеза Дукље Михајла III (1162-1186), из владарске династије Војислављевића. Ток освајања није познат, али се он већ у јануару 1186. године помиње као владар у Котору, тако да се сматра да је до тада овладао целокупном Зетом.

У том походу заузео је градове: Дањ, Сард, Дриваст, Скадар, Свач, Улцињ, Бар, Рисан, а о страдању градова, у којима су византијске присталице пружиле отпор[6], у његовим житијима се наводи:

„Остале градове пообара, и поруши, и претвори славу њихову у пустош...”

Стефан Првовенчани, *„Житије светог Симеона“*

„... градове сазидане од њих разруши и измени славу њихову у слику пустоши, и име њихово не назва се више тамо у области тој...”

Доментијан, *„Житије светог Симеона“*

Ових борби и разарања је био поштеђен само Котор, који је Немања додатно утврдио и у њему подигао свој дворaц.

Напади на Дубровник

Истовремено са Немањиним походима, његова браћа Страцимир и Мирослав су 1184. године отпочели са нападима на поседе Дубровачке републике. Прво је Страцимир са флотом покушао да заузме Корчулу, али је претрпео пораз у коме му је флота спаљена, а он сам се једва спасао. Исте године, Мирослав је напао Дубровник са 13 бродова, али је 18. августа потучен недалеко од Пољица, код острвцета Колочепа. Наредне, 1185. године, Мирослав је опсео град са копна, али се повукао након седам дана бомбардовања града помоћу опсадних справа.

Непријатељства између Дубровачке републике и Рашке су окончана 27. септембра 1186. године, када је закључен мир између њихових представника, жупана Невдала и Дружине Видошевића (са рашке стране) и дубровачког кнеза Крваша и надбискупа Трифуна (са дубровачке стране). Одредбе мира давале су Дубровчанима право слободне трговине, испаше и искоришћавања шума у Рашкој, док је становницима Рашке омогућен слободан промет у граду.

Преговори са Барбаросом и крсташки напади на Византију

После слома друге норманске офанзиве на Балканско полуострво (крајем 1185), византијски цар Исак II (1185-1195, 1203-1204) је ступио у преговоре са Белом III око окончања непријатељстава. Направљен је договор да се цар ожени Белином ћерком Маргаритом, а да као мираз Византији буду враћени градови и области у моравској долини, који су већином били у Немањиним рукама. Овај догађај оставио је Рашку без јаког савезника, због чега је Немања био приморан да пронађе другог јаког савезника. Истовремено је наставио офанзиву и ширење својих области, ослањајући се на византијску заузетост побуном на простору данашње Бугарске коју је помагао.

Свети римски цар Фридрих Барбароса током III крсташког похода.

Пад Јерусалима 2. октобра 1187. године покренуо је III крсташки поход на Свету земљу. Део крсташа, предвођен светим римским царем Фридрихом Барбаросом, планирао је да прође кроз Немањине земље, што је велики жупан покушао да искористи, уздајући се у непријатељство Фридриха и Византије услед сукоба на простору данашње Италије. Његови изасланици су на Божић 1188. године у Нирнбергу, предложили светом римском цару да се састане са Немањом који ће му омогућити безбедан пролазак и снабдевање кроз Рашку.

До сусрета двојице владара дошло је 27.07. 1189. године у Нишу. Немања је у пратњи свог брата Страцимира понудио Фридриху:

- 20.000 војника спремних на рат са Византијом
- ступање Рашке у вазалне односе са Светим римским царством

заузврат, Немања је тражио да му се признају сва дотадашња и будућа освајања.

Сличну понуду су, том приликом, изнели и устаници са простора данашње Бугарске, нудећи 40.000 војника. Фридрих није прихватио ове понуде, тако да није дошло до стварања савеза, али је та опција остала отворена, о чему сведочи и уговорено венчање између Мирослављевог сина Тољена и ћерке Бертолда од Андекса, истарског грофа и титуларног војводе Хрватске и Славоније, до којег на крају ипак није дошло.

Крсташка војска је из Ниша наставила низ *Via Militaris* ка Сердици и Хадријанопољу, а иза ње је наступао Немања са својим трупама настављајући освајања Византијских области. Стални пљачкашки напади на крсташе довели су до отворених

непријатељстава и Фридрихове снаге новембра 1189. године, после опсаде, заузимају Хадријанопољ и отпочињу са припремама за удар на Цариград. Због тога долази до обнове преговора о савезу са Немањом и устаницима са простора данашње Бугарске, а Фридрих покреће и своју флоту (на челу са његовим сином Хенриком (1191-1197)) ка Цариграду, да би извршио поморску блокаду византијске престонице, коју је уз помоћ Срба и Бугара планирао да нападне. Међутим, ове акције бивају прекинуте 14. фебруара 1190. године, када долази до закључења мировног уговора по коме су крсташи пребачени у Малу Азију да наставе свој поход ка Јерусалиму.

Ослобођен опасности од Фридриховог напада, Исаак II покреће своје трупе, прво ка простору данашње Бугарске, а потом и ка Немањи који је у међувремену освојио Перник, Земен, Велбужд, Житомиск, Стоби и Скопље. Византијска војска је надирала са југа и Немања се пред њом повлачио, да би негде на Јужној Морави (у јесен 1190. или почетком 1191. године) дошло до битке у којој је Византија однела одлучну победу. Немања се након тога повукао, док су Византинци опустошили тај део Рашке, спаливши и један Немањин дворца, највероватније недалеко од данашње Куршумлије. После тих дејстава, дошло је до склапања мира, према коме је:

- Немања морао да врати Перник, Земен, Велбужд, Житомиск, Стоби, Скопље, Ниш, Равно и контролу над правцем *Via Militaris*
- Немањи су призната ранија освајања (Косово са Липљаном, Метохија до Призрена)
- Немању наслеђује његов средњи син Стефан Првовенчани, који добија титулу севастократора и Исакову братаницу Јевдокију за жену, а не најстарији Вукан.

Последњи рат, Немања је водио, 1192. или 1193. године, против Мађара, који су напали Рашку. Детаљи овог сукоба нису познати, али је извесно да су Византинци са неколико одреда потпомогли српску одбрану и да се цео сукоб окончао без неких територијалних промена, након притиска који је на краља Угарске Белу III извршио папа Целестин III (1191-1198), на инсистирање Исака II.

Крајем Немањине владавине, настала је и најстарија, данас сачувана, ћирилична књига писана српском редакцијом старословенског језика, Мирослављево јеванђеље, писано за његовог старијег брата, хумског кнеза Мирослава.

Повлачење са власти и одлазак у монаштво

Стефан Немања се повукао са власти на великом државном сабору 25. марта 1196. године који је позвао:

„... жену своју, и синове своје, и архијереја својега по имену Калиника, и старешине, и кнезове земље своје који управљаху, војводе, војнике...”

Стефан Првовенчани, *„Житије светог Симеона“*

Власт и титулу великог жупана Рашке је предао средњем сину, Стефану, чији је таст Алексије III Анђел (1195—1203) 08.04. 1195. године извршио државни удар у коме је свргнуо са власти свог брата Исака II и преузео власт[16]. Најстаријем сину Вукану је оставио на управу Зету, Травунију, Хвосно и Топлицу[1], са тим да је подређен Стефану, као великом жупану Рашке.

Немања се после сабора и повлачења са власти замонашио са супругом Аном у цркви светих Петра и Павла у Расу и том приликом су узели монашка имена Симеон и Анастасија. Прву годину свог монашког живота провео је у манастиру Студеници, да би се у новембру 1197. године придружио свом најмлађем сину монаху Сави на Светој

гори. Тамо је, заједно са њим, уз дозволу византијског цара, оживео запустели манастир Хиландар 1198.

„... који ће служити за примање људи од српског народа...”

Оснивачка хрисовуља манастира Хиландар.

Смрт

Немања је преминуо у дубокој старости, у манастиру Хиландар 13. фебруара 1199. или 1200. године. Према хришћанском предању, у тренутку његове смрти просторију је обасјала светлост. Следеће године га је Светогорски сабор канонизовао као светог *Симеона Мироточивог*, јер су његове мошти точиле миро. Његов син Сава је 1208. године пренео његове посмртне остатке у Рашку, да би над њима измирио своју старију браћу Стефана и Вукана који су се борили око власти. Његове мошти су тада положене у његову задужбину Студеницу, у којој се и данас налазе.

Српска православна црква га прославља 26. фебруара по грегоријанском, односно 13. фебруара по јулијанском календару.

Немањина верска политика

Стефан Немања се сматра једним од родоначелника Српске православне цркве, првим великим ктитором православних храмова међу Србима и дубоко побожним човеком. Православље је, према византијском моделу, постало државна вера, а епископија у Расу њено средиште. О томе сведочи и чињеница да су рашки епископи Јевтимије и Калиник важили за утицајне личности у држави и на саборима. Без обзира на то, он је одржавао добре и чврсте везе представницима папске курије, како из политичких разлога због подршке у борби против Византије, тако и због чињенице да је у његовој држави део становништва, махом у приморским областима, био римокатоличке вере. Током своје владавине, Немања је повео борбу против богумилске јереси чије је припаднике прогнао и казнио, тако да они након тога нису представљали већу опасност по државу.

Немањине задужбине

Током свог живота Немања је подигао и обновио већи број манастира и цркви, како на просторима којима је владао односно управљао, тако и у другим земљама.

- Манастир Богородице код Куршумлије (пре 1168-1172),
- Манастир светог Николе код Куршумлије (пре 1168),
- Манастир светог Ђорђа у Расу (*Ђурђеви ступови*) (после 1168. године),
- Манастир Богородице Добротворке (*Студеница*) (1183-око 1191),
- Манастир Хиландар (1198),
- Манастир светог Николе (*Кончул* или *Казиновићи*) на Ибру,
- Манастир Богородице Бистричке на Бистрици код Бијелог Поља¹,
- Женски манастир Богородице у Расу,
- Манастир светог архангела Михајла у Скопљу (обновио),
- Црква светог Николе у Нишу,
- Црква манастира светог великомученика Пантелејмона у Нишу (обновио),
- Манастир свете Богородице Градачке (*ибарски Градац*), помиње се од његовог доба

- Манастир светог Николе у Дабру (*Бања*) код Прибоја, помиње се од његовог доба
- Манастир светог Ђорђа у Дабру (*Ораховица* или *Мажићи*) код Прибоја, помиње се од његовог доба

Поред ктиторских делатности, Немања је помагао хришћанске светиње у свету:

- Цркву Светог гроба у Јерусалиму,
- Цркву светог Јована Претече у Јерусалиму,
- Цркву светог Теодосија у пустињи код Витлејема,
- Цркву светих апостола Петра и Павла у Риму,
- Цркву светог Николе у Барију,
- Манастир Богородице Евергетиде у Цариграду,
- Манастир светог Димитрија у Солуну.

Прогони богумила

Крајем XII века, међу Србима и другим балканским Словенима, је било веома распрострањено словенско хришћанско учење названо богумилство.

Главна политичка тенденција богумилства била је отпор византијској државној и црквеној власти.

Само богумилство је било веома раширено међу народом у Рашкој и Босни, а његово ширење међу властелом довело је Немањине акције против њих. Он је сазвао државни сабор на коме је требало да се донесе одлука даљим мерама против њих. На њему се део властеле успротивио било каквој акцији против њих, али је на крају ипак донета одлука да се они прогнају из земље и казне. Богумили су се оружјем супротставили одлукама сабора, тако да је Немања против њих повео *прави крсташки рат*. у коме је богумилство уништено. Они су већином протерани из државе, имовина им је попаљена и одузета, док је део њих остао у земљи прикривајући своју веру. Немањин син Стефан, овим речима описује рад свог оца против богумила:

„Као некада пророк Илија, који је устао на бестидне јереје, и он изобличи безбоштво њихово, и једне попали, друге разним казнама казни, треће прогна из државе своје а домове њихове, и све имање сакупив, разда прокаженим и убогим. Учитељу и начелнику њихову језик уреза у грлу његову, што не исповеда Христа, сина божјег.“

Стефан Првовенчани, *„Житије светог Симеона“*

У сукобима су спаљене њихове књиге, највероватније словенске апокрифне књиге, које су они преводили.

Део богумила је тада побегао у околне земље, махом у Босну, где су нашли уточиште под окриљем Цркве босанске и бана Кулина.